

Govor predsjedavajućeg Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine Ognjena Tadića na 21. Međunarodnom simpozijumu o kulturnoj diplomatiji 2018. - „Kulturna diplomatija, rješavanje sukoba i izgradnja mira“

Berlin, 18. maj 2018.

"MOGUĆA NAČELA POLITIČKOG JEZIKA U FUNKCIJI KULTURNE DIPLOMATIJE, RJEŠAVANJA SUKOBA I IZGRADNJE MIRA

Poštovani učesnici i gosti,

Poštovani organizatori,

Učesnicima ovog skupa zahvaljujem zbog toga što pokazuju interesovanje za ovu oblast diplomatije koja pruža mogućnost za saradnju između država i naroda i razmjenu njihovih najboljih vrijednosti.

Organizatorima ovog skupa zahvaljujem za trud koji su uložili kako bi ovaj skup dao najbolje moguće rezultate, ali prije svega lično zahvaljujem gospodinu Marku Donfridu, direktoru Instituta, za poziv kojim mi je omogućio da učestvujem na ovom skupu.

Mislim da bi bilo suvišno i nepotrebno kada bih ovdje pred vama govorio o teoriji kulturne diplomatije, njenom nastanku, njenoj funkciji, o svim tim fundamentalnim pitanjima o kojima svi vi znate monogo više nego što ja znam. Suvišno bi bilo i da vas podsjećam na riječi i izreke velikih istorijskih figura koje su ostavile svoje mišljenje o kulturnoj diplomatiji, o njenoj mekoj moći i svemu sličnom.

Moje učešće na ovom cijenjenom skupu razumijem kao posljedicu želje organizatora da se makar dijelimično upoznate sa iskustvom jedne male, ali veoma složene zemlje, koja je u savremenom dobu, tokom proteklih nešto manje od trideset godine, prošla interesantan i izazovan put. To iskustvo govori o tome kako na kulturnu diplomatiju jedne zemlje utiču njeni unutrašnji odnosi na polju kulture, kao polju konflikata, odnosno da li je moguće da se na polju kulturne diplomatije predstavi zemlja

koja nema unutrašnji konsenzus o tome da li uopšte postoji njena kultura, tj. kultura koja se voljom svih konstituenata direktno veže za nju.

Svaki novi izazov sa kojim se susreću političke i diplomatske strukture Bosne i Hercegovine, a što uključuje ne samo političke institucije i subjekte, nego i manje ili veće oblike udruživanja dva entiteta i tri konstitutivna naroda, odnosno predstavnika entiteta i naroda, pa čak i pojedince, obilježen je potrebom da se održi kontinuitet obrazaca posebnih političkih kultura svakog od konstitutivnih naroda ili entiteta. Nekada je to izraženo uz potrebu da se na drugačiji način predstavi isto ono što se predstavilo neki prethodni put, u toku neke protekle političke i diplomatske akcije, a nekada, jednostavno, potrebom da se predstavi jedno te isto uz ponavljanje svake već izgovorene riječi. U skladu sa tim, pitanje dosljednosti, odnosno pitanje kontinuiteta identiteta pojavljuje se kao pitanje odnosa prema postojećim obrascima posebnih narodnih kultura. Činiti promjene na ovom polju znači raspakivati identitet i odstupati od kontinuiteta, a što je u Bosni i Hercegovini izuzetno nepopularno, pa čak i opasno. Koliko ta slika može biti složena u Bosni i Hercegovini govori sama osnova odnosa. To su odnosi tri vida slovenskog naroda koji je pod uticajem viševjekovnih osvajača i drugim istorijskim okolnostima, a posebno pod religijskom i kulturnom asimilacijom u pravoslavlje, katoličanstvo i islam, izgradio tri različita nacionalna identiteta determinišući međusobne razlike čestim i teškim sukobima. Dejtonskim mirovnim sporazumom, tačnije odlukom tadašnje međunarodne zajednice, svi mi smo spakovani u jednu državu i tako danas živimo.

Za upotrebu pojma obrazac političke kulture u Bosni i Hercegovini izuzetno je značajno o kakvim različitostima se radi. Pri tome polazimo od ocjene da se u većoj mjeri ne razlikuje interakcija unutar jednog obrasca političke kulture od manifestacije jednog obrasca političke kulture prema drugom, bio on sličan ili ne. Zbog toga je jedna od osnovnih karakteristika svakog obrasca političke kulture njegova prihvaćenost od strane većine članova neke zajednice. Sem toga, zajednica posjeduje efikasne sankcije kojima obezbjeđuje lojalnost pojedinca. Dirkem je rekao da često, ako nije dovoljno to kada neki ljudi budu opomenuti, a kako bi ih se nagovorilo da se pridruže tuđem mišljenju, podsjeća ih se na ono opšte mesto banalne retorike koje glasi da društvo nije moguće bez uzajamnih žrtava i izvesnog duha potčinjavanja. Tada im se dokazuje da

su nekompetentni i na taj način se, na tom posebnom slučaju, opravdava poslušnost koja se od njih zahteva¹. To znači i da je obrazac političke kulture jedne zajednice prema nekoj drugoj zajednici onakav kakav je i između članova unutar same zajednice. Bilo kakve promjene spoljnih manifestacija, bez obzira da li se radi o poboljšanju ili pogoršanju ponašanja neke zajednice, zavisile bi od prethodnih promjena ponašanja unutar same zajednice, tj. njenih članova.

Problem kojim se bavimo je traženje načina kako da izađemo iz lavirinta postojećih odnosa i posvetimo se potrebi da se izmjenom jezika kao prvorazrednog oblika komunikacije zatvorenih obrazaca narodnih političkih kultura, omogućimo funkcionalnije korišćenje različitih narodnih kultura u kulturnoj diplomatiji, a time možda i upravljanje ili rješavanje domaćih konflikata i konflikata Bosne i Hercegovine sa drugima na području kulture, primarno sa ostalim zemljama bivše Jugoslavije.

Da kažem nekoliko riječi o obrascima političkih kultura u Bosni i Hercegovini.

Ako bi se najširem smislu pojam kulturni obrazac mogao odrediti kao način života jedne zajednice i pojedinaca unutar nje, onda bi se obrazac političke kulture mogao shvatiti kao segment kulturnog obrasca koji se odnosi na način političkog života zastupanja vrijednosti i interese političke zajednice, kao i posebnih interesa i vrijednosti i unutar nje. Obrazac političke kulture mora biti prepoznatljiv. Prepoznatljivost podrazumjeva ponavljanje ponašanja pod istim ili sličnim društvenim i političkim uslovima. Ovaj opis bi valjalo dopuniti elementima koji se tiču karakteristika određenog društva i odnosa pojedinaca i grupa unutar tog društva prema njemu samom. To se tiče društvenih vrijednosti. Obrazac političke kulture je nužno utemeljen na vrijednostima zajednice i rezultat je dosljednosti, odnosno odstupanja članova zajednice od tih vrijednosti. Time potvrđujemo Tenbrukov zaključak da kulturni obrazac određuje "postojana osobenost značenja u ekonomiji, društvu, moralu, religiji i pravu, koja preko nosećih ideja i vrijednosti izražava jednu sliku svijeta"². Kulturni obrazac posjeduje svoj okvir koji je posljedica potrebe da se zajednica integriše radi života u vrijednosnom sistemu koji razumije i podržava, odnosno orijentiše se unutar njega, tumači svijet

---

¹ Dirkem, E. (2007): Društvo je čoveku Bog, Beograd: Filozofski fakultet, Institut za sociološka istraživanja, str. 47.

² Vidi Tenbruk, Fridrih, H. (1980): "Zadaci sociologije kulture", u: Kultura, Beograd, broj 50, str. 16-43.

pomoću spoznaja koje tako stekne i opredijeljuje se za model društvene akcije u cilju ostvarivanja svojih interesa i izbora željenog načina života. Različiti kulturni obrasci mogu da vode ka različitim sukobima. Ovo je posljedica neminovne činjenice da ne postoje dvije identične kulture. Njihove različitosti čine polje sukoba. U tom smislu zapažamo da sukobi imaju značajan uticaj na oblikovanje obrazaca političkih kultura, tj. oni se između ostalog oblikuju i u uslovima političkog iskustva stečenog pri ostvarivanju narodnih interesa u raznim konfliktima, a često sublimiraju pod uticajem političkih ideologija, religija ili pod drugim uticajem. Dakle, kultura je stalno polje sukoba dva ili više kulturnih obrazaca, a obrazac političke kulture je prepoznatljiv način političkog života određene zajednice koji je utemeljen na vrijednostima zajednice, oblikovan u uslovima njenog političkog iskustva stečenog pri ostvarivanju njenih interesa i prihvaćen od većine njenih članova.

Govoriti o obrascima političkih kultura u Bosni i Hercegovini zapravo znači govoriti o odnosu obrazaca političkih kultura na različitim nivoima institucionalnog i teritorijalnog organizovanja na jednoj strani i na drugoj strani organizovanja po načelu identiteta. U tom smislu slažem se sa zaključcima do kojih je došla Kasapovićeva koja govori o tome da se poslije rata u Bosni i Hercegovini, a nakon dovršene "teritorijalizacije", svaki segment organizovao u posebnu i srazmjerno zatvorenu političku i društvenu zajednicu³, samim tim i kulturnu zajednicu.

U Bosni i Hercegovini, odnosno u Republici Srpskoj i Federaciji Bosni i Hercegovini, prepoznamo dva osnovna obrasca političke kulture koja žive uporedo i uglavnom se podudaraju. To su etnički obrazac političke kulture i građanski obrazac političke kulture. I jedan i drugi, sa određenim isključivostima, uvažavaju, ili bolje reći zastupaju, iste vrijednosti. U javnom govoru najveći broj političkih aktera zastupa stav o pomirljivosti ova dva obrasca. Tek manji broj govori o njihovoj nepomirljivosti. Ipak, radi društvenog mira u većini slučajeva prihvaćena je teza o pomirljivosti ovih obrazaca. Unutar oba obrasca postoje subobrasci obilježeni karakteristikama vezanim za određenu zajednicu. Tako unutar etničkog obrasca postoje dva osnovna obrasca. To su obrazac političke kulture konstitutivnih naroda i obrazac političke kulture članova

---

³ Kasapović, M. (2005): Bosna i Hercegovina: Podijeljeno društvo i nestabilna država, Zagreb: Politička kultura, str. 133.

zajednica tzv. manjinskih (ostalih) naroda. I oni se dalje dijele do same baze svojih identiteta i to obrazac konstitutivnih naroda na srpski (pravoslavni), hrvatski (katolički) i bošnjački (muslimanski) obrazac političke kulture, a obrazac manjinskih (ostalih) naroda na obrazac političke kulture srodnih (bliskih po porijeklu i religiji) nekom od konstitutivnih naroda i nesrodnih nekom od konstitutivnih naroda. Primjera radi, da bi se opisao uticaj religije, treba reći da i ateisti zbog nacionalne lojalnosti najčešće učestvuju u religioznim običajima kao da su i sami religiozni, a činjenica da je neko Turčin musliman, Austrijanac katolik ili Ukrajinac pravoslavac te ljude više povezuje sa Bošnjacima, Hrvatima i Srbima nego sa njihovim matičnim narodima. Unutar građanskog obrasca političke kulture postoji više različitih subobrazaca koji se formiraju zavisno od odnosa prema vrijednostima evropskog kulturnog obrasca, demokratskim vrijednostima, vrijednostima ljudskih i građanskih prava, odnosu prema vrijednostima postojećeg uređenja Bosne i Hercegovine, odnosu prema strukturi društva i društvenom statusu građana, odnosu prema vrijednostima socijalne pravde i prava koja iz tog načela proizilaze, odnosima prema sekularizaciji i drugim sličnim pitanjima.

Sve navedeno direktno utiče na stanje političke kulture, kao dominantnog oblika kulture u Bosni i Hercegovini. Moguće je da ovo što govorim zvuči suprotstavljeno naučnim stavovima o kulturi, pa samim tim i netačno ili čak bizarno, ali evo samo jedan primjer iz koga se može vidjeti u kojoj mjeri politička kultura utiče na stanje u kulturi uopšte. To je korišćenje imena nobelovca Ive Andrića koji je za svoje dijelo „Na Drini ćuprija“ dobio Nobelovu nagradu 1961. godine. Za Srbe je on srpski pisac jer se i sam Andrić tako izjašnjavao, za Hrvate je on hrvatski pisac jer su mu roditelji Hrvati, a Bošnjaci ga prisvajaju putem činjenice da prisvajaju sve što ima veze sa Bosnom i Hercegovinom u kojoj je Andrić rođen i gdje je živio dio svoje mladosti. Sukob oko prisvajanja Andrića proteže se i na prisvajanje njegovih književnih djela. Pri tome se naučnici bave time da ona djela koja odgovaraju njihovom narodu glorifikuju, a da svim ostalim umanjuju značaj. Da rezimiram ovaj primjer pitanjem kako onda Bosna i Hercegovina može efikasno koristiti nobelovca Ivu Andrića u kulturnoj diplomatiji, a da prethodno ne završi unutrašnji konflikt obrazaca političkih kultura koji postoji?

Naravno, želim biti objektivan, politički konflikti i njihov uticaj na kulturu, a time i kulturnu diplomatiju, nisu specifičnost Bosne i Hercegovine. Ipak, intezitet i

nefunkcionalnost konflikata u Bosni i Hercegovini predstavljaju društveni problem koji jeste specifičnost kriznih područja sa zamrznutim konfliktom kojima svakako pripada i prostor bivših jugoslovenskih republika.

Kratka hronologija govori o kulturno-percepcijskim konfliktima koji su nastali još u vrijeme srednjovjekovnog doba, a dopunjavali su se konfliktima iz perioda turske, austro-ugarske i nacističko-fašističke okupacije što se prije svega odnosi na postojanje tzv. Nezavisne države Hrvatske. Koliko je značajan politički kulturni konflikt najbolje govori podatak da je postojanja u vrijeme postojanja kvinsliške Nezavisne države Hrvatske jedan od njenih prvih zakona bio zakon kojim se zabranjuje upotreba ćirilnog pisma, kao pisma koje su primarno veže za srpski jezik. Pedeset godina kasnije, tokom posljednjeg rata u Bosni i Hercegovini koji je trajao od 1992. do 1995. godine, na svim dijelovima koje su kontrolisale hrvatske vojne snage, ćirilica je ponovo bila nepoželjna, a poslije rata na istim tim teritorijama čak su i saobraćajni znakovi na kojima je korišćeno ćirilčno pismo bili uništavani. To je dio opšteg pristupa prema ćirilici, ne samo u Bosni i Hercegovini nego i u Republici Hrvatskoj u kojoj su nedavno više puta nasilno uništavali ćirilčne natpise na službenim zgradama lokalnih zajednica u kojima Srbi čine značajniji dio stanovništva. Do blage najave promjene odnosa hrvatske političke kulture prema ovom pitanju dolazi na apsurdan način jer su neki savremeni hrvatski lingvisti proglasili postojanje tzv. hrvatske ćirilice koja po njima datira iz perioda srednjovjekovne Bosne, te tezu da su zapravo Srbi ćirilicu prisvojili od Hrvata. A šta može značiti takva teza osim to da je ona novo pitanje na polju političkih i kulturnih konflikata? Apsurd je tako veliki da je u mjestu u Bosni i Hercegovini koje se zove Široki Brijeg u kome su tokom Drugog svjetskog rata najrigoroznije primjenjivali fašistički zakoni, pa i oni protiv ćirilice, prije nekoliko godina napravljen spomenih tzv. hrvatskoj ćirilici.

Značajni su i konflikti nastali u periodu razaranja SFRJ, odnosno periodu rata u BiH. Nakon rata nastupaju konflikti vezani za prilagođavanje unutrašnjem uređenju BiH, demokratizaciji društva i političkih odnosa i promjeni vlasničke strukture isticanjem privatne svojine kao osnovnog oblika svojinskih odnosa. Izdvajaju se i konflikti između političkih partija i konflikti unutar političkih partija. Poseban vid konflikata je konflikt sa tzv. međunarodnom zajednicom koja svoj politički legalitet i legitimitet crpi iz mirovnih misija i procesa implementacije mirovnog sporazuma. Kao poseban vid konflikata

prisutni su i konflikti nastali usljed ratnog raseljavanja stanovništva, različiti socijalni konflikti, regionalistički konflikti i sl. Konflikti svoju bazu imaju u nacionalnim (etničkim i vjerskim) odnosima, ekonomskim odnosima i različitoj kulturnoj percepciji, a vode se uglavnom radi utvrđivanja prava na upravljanje teritorijom BiH, radi utvrđivanja identiteta i radi utvrđivanja elemenata koji određuju budućnost odnosa. Njihovo zajedničko obilježje je prisvajanje svega što je moguće prisvojiti unutar jednog od nacionalnih, odnosno kulturnih identiteta. Sve vidljiviji su i kulturološki konflikti unutar religija jer postoje velike razlike u ponašanju i načinu života između radikalizovanih vjernika i ostalih vjernika.

Iz svega navedenog potpuno je jasno da je izgradnja tzv. kulture Bosne i Hercegovine koja bi mogla biti izvorište kulturne diplomatije izrazito složen, a možda i nemoguć, posao. Posebne političke kulture su vijekovima razvijale svoje sopstve kulturne obrasce i oni su čvrsto utemeljeni. Da bi bili korisni u području kulturne diplomatije njima se ne može pristupati tako da se oni razgrađuju, da se uzima iz njih ono što neko procijeni kao upotrebljivo ili korisno, niti se smiju prepuštati tumačenjima koja bi privremeno donijela korist na polju kulturne diplomatije, ali bi istovremeno proizvela nove uzroke konflikata unutar sam zemlje.

Moguće rješenje za ovaj problem nalazi se u tome da se uspostavi konsenzus o modifikovanom političkom jeziku, a samim tim i upotrebi takvog jezika u kulturnoj diplomatiji.

Jezik može biti izvor i katalizator društvenih konflikata. Kada se opisuje kao izvor konflikata onda se obično misli na nerazumjevanje koje se političkim jezikom može proizvesti kod konfliktnih strana. Sem toga misli se i na siromašnost političkog jezika koja uskraćuje njegovom korisniku mogućnost da sadržajno kvalitetno izrazi svoje mišljenje i stavove o nekom pitanju. Jezik je izvor konflikata i onda kada njegove fraze i poruke dobijaju status političkih fraza i poruka koje sa sobom nose kontradiktornu informaciju. Česte su prilike kada se kaže ono što se ne misli jer se robuje naučenim frazama. Uzmimo samo za primjer tzv. briselski govor. Sem toga, mnogo zavisi i od ugla iz koga se posmatra politička stvarnost.

Kada se kaže da je jezik katalizator društvenih konflikata onda se pažnja obraća na aktuelni politički jezik koji je preoznatljiv po veoma negativnoj ulozi u političkim

konfliktima. Većina smatra da u političkom jeziku preovladavaju konstrukcije, riječi i pojmovi koji netačno ili nedovoljno jasno opisuju političke odnose, odnosno doprinose stvaranju ambijenta nasilja. U prvoj grupi nalaze se ocjene o jeziku punom zadatih definicija koje ne izražavaju stvarnost, propagandnom ili marketinškom jeziku, jeziku prevaziđenih i anahronih simbola koji ne učestvuju u realnoj simboličkoj interakciji, odnosno jeziku čiji sadržaj određuju recidivi prevaziđenih ideoloških pozicija. U drugoj grupi nalaze se ocjene da je jezik pun poruka mržnje, uvreda, manipulacija, laži i argumenata ad hominem.

U Bosni i Hercegovini, odnosno Republici Srpskoj i Federaciji BiH, postoje tradicionalne jezičke konstrukcije kojima se govori o politici, a koje su izvor i katalizator konflikata. One počivaju na unaprijed određenom stavu o svim potencijalnim političkim akterima bilo da se u prvi plan stavljaju karakteristike nacionalne, socijalne, vjerske, ekonomske, entitetske, mjesne, spolne ili druge prirode. De facto politički jezik koji se koristi, u sukobu je sa temeljnim ustavnim odredbama o zabrani diskriminacije bilo koje vrste. Ovakav politički jezik se koristi svakodnevno u političke svrhe. Ne samo političari, već, prije drugih, novinari, a često i naučni javni radnici, koriste ovakav politički jezik da bi obojili prenesenu informaciju ili izrazili stav i mišljenje o nečemu. Dilema koju ovakvo ponašanje otvara tiče se toga da li je nemoguće oduprijeti se ovakvoj upotrebi jezika ili akteri političkog života žele i imaju interes da upravo ovakvim političkim jezikom govore? Postoje argumenti za oba ponuđena odgovora. Kod postojećih obrazaca političke kulture potpuno je logično i očekivano smatrati da je druga zajednica manje dobra ili manje važna od sopstvene. A samim tim i ono što je zajedničko u kulturi prisvaja se kao unilateralno bez ikakvih skrupula. Naravno druga strana reaguje i time se konflikt produžava, a zemlja ostaje bez resursa koji bi voljom svih strana mogli biti korišćeni u kulturnoj diplomatiji. Iz korišćenog političkog jezika jasno se vidi da je politički jezik podređen opisu po kome su odnosi konstitutivnih naroda nepopravljivi jer oni jedni drugima jednostavno smetaju. U korist ovakvog stava svakodnevno se prilažu argumenti, bilo da se radi o dnevnim političkim pitanjima, nešto važnijim pitanjima ili ocjenama karaktera i uloge aktera proteklog rata u BiH.

Zbog svega navedenog može se zaključiti da je važeći politički jezik zapravo jezik političkih konflikata koji obrasce političkih kultura kao dominantne kulturološke

forme stavlja u konfliktan odnos bez obzira da li to odgovara interesima i vrijednostima konfliktne strane. Preduslov za prilagođavanje političkog jezika potrebi da se funkcionalizuju politički konflikti jeste njegovo usklađivanje sa načelom zastupanja i poštovanja realnih interesa i istinskih vrijednosti konfliktne strane. Glavnina svih konfliktne strane dijeli vrijednosti mira i stabilnosti. Primjena ovih načela oslobodila bi politički jezik pseudopolitičkih i iracionalnih područja i stavila ga u funkciju politike kao vještine upravljanja. To bi značilo napuštanje upotrebe jezika mržnje i jezika kojim se na bilo koji način podstiče nasilje ili druga konfliktne strane opisuje kao potencijalno ili stalno opravdana meta, odnosno napadač. Jezik političkih optužbi, a posebno kolektivnih, mogao bi biti napušten kao neprimjeren jeziku mira i stabilnosti.

Posebno važno mjesto ima i stil političkog jezika. Bez obzira da li se radi o političkom jeziku koji se koristi u književnosti, umjetnosti, razgovoru, nauci, novinarstvu ili administraciji, on bi mogao imati formu i sadržaj koji funkcionalizuju konflikte. Takav stil jezika zasnovao bi se na jednom broju načela čije poštovanje bi stvorilo pretpostavku za ostvarivanje funkcionalnog razgovora o političkim pitanjima, odnosno za funkcionalnu razmjenu stavova i mišljenja zasnovanih na realnim interesima i istinskim vrijednostima. To su: **NAČELO KORISNOSTI** pri čemu se smatra da je korisna ona upotreba političkog jezika koja vodi ka ostvarivanju interesa i vrijednosti konfliktne strane; **NAČELO KOREKTNOSTI** pri čemu se smatra da je korektna ona upotreba političkog jezika koja interese i vrijednosti prikazuje istinito; **NAČELO KOMPETENTNOSTI** pri čemu se smatra da je kompetentna ona upotreba političkog jezika koja je u funkciji sposobnosti da se ispune zahtjevi političkog i stručnog posla koji je predmet odnosa konfliktne strane, odnosno koja se odnosi na sposobnost konfliktne strane da razumije interese i vrijednosti kako svoje tako i druge strane; **NAČELO KONKRETNOSTI** pri čemu se smatra da je konkretna ona upotreba političkog jezika koja riječi, odnosno ono što one označavaju, izražava u vidu jedinstvene mjere koja obuhvata sva čula, i sa što manje apstraktnih pojmova.

Poštovani,

O svakoj kulturi, prije nego što ona bude stavljena na raspolaganje kulturnoj diplomatiji, prethodno se mora uspostaviti relevantan stav unutar same zemlje. Čili ste

da u Bosni i Hercegovini to ne samo da nije lako nego često nije ni moguće. Zbog toga ste svjedoci činjenice da je prisustvo kulturne diplomatije Bosne i Hercegovine malo primjetno, a što nije logično imajući u vidu da ona pripada mediteranskom pojasu koji je u svim fazama razvoja ljudske civilizacije imao visok stepen kulturnog razvoja. Na primjeru Bosne i Hercegovine postavlja se i pitanje da li je uopšte moguće postojanje jedne države ukoliko nije moguć konsenzus njenih konstituenata o postojanju njene sopstvene kulture, pa čak ni njenog imena imajući u vidu da većina bošnjačkih naučnika osporava njen naziv i smatra da se Bosna i Hercegovina treba nazivati samo imenicom Bosna? Ali to je pitanje za neki drugi naš susret. Dok ne dobijemo odgovor na takvo pitanje bilo bi dobro da se bavimo time kako da utičemo na promjene političkog jezika i time funkcionalizujemo konflikte između obrazaca političkih kultura do mjere koja nam ipak omogućiva praktično učešće u kulturnoj diplomatiji. Da se vratimo primjeru koji se tiče nobelovca Ive Andrića. Promovišući njegovo djelo u okviru kulturne diplomatije bilo bi KOREKTNO reći da je on rođen u Bosni i Hercegovini, od hrvatskih roditelja i da se ličnom odlukom zbog sopstvenog iskustva priključio srpskoj književnosti, a što sve pomaže objektivnijem sagledavanju slike o Bosni i Hercegovini od strane nekog od naših sagovornika. KORISNO je za Bosnu i Hercegovini da se njeno ime promoviše uz ime jednog nobelovca jer to podiže ugled i uticaj same zemlje, a potrebno je da to rade njihovi KOMPETENTNI kulturni atašei koji poznaju sadržaj djela koje prezentuju, i sve to u cilju postizanja rezultata na sasvim KONKRETNIM pitanjima, poput posebnih školskih programa za djecu naših iseljenika. I eto, već smo primijenili sva četiri moguća načela novog političkog jezika kao preduslova za postojanje autentične kulturne diplomatije Bosne i Hercegovine.

Da bi ste me još bolje razumijeli uručiću Vam primjerak Andrićeve knjige. Svima ostalima takođe preporučujem da se upoznaju sa njegovim književnim djelom.

Hvala vam za pažnju i još jednom zahvaljujem organizatorima za trud koji su uložili kako bi ovaj skup bio uspješan". (kraj)